

Om bogen

Hesselholt

For år tilbage foreslog et familiemedlem, at jeg skulle skrive historien om den gamle slægtsgård Hesselholt og de mennesker, der levede i og omkring den, og trods visse betænkeligheder gik jeg gang med at samle materiale. Jeg dykkede ned i de gamle fortællinger om gårdene og slægterne og fandt mangt og meget, som jeg ikke vidste i forvejen, og en dag var jeg nået til vejs ende, eller rettere sagt så langt, som jeg kunne komme ved hjælp af de kilder, jeg havde adgang til.

Hesselholt blev bygget i det sekstende århundrede og har tilhørt familien i mange generationer. Den sidste fæstebonde på gården var min tiptipoldefar, Mads Pedersen, født 1757, dog ikke på Hesselholt, men på et sted, der hed Comfage eller Komfage, beliggende i "Buncherne". Hans far var født i 1725 og hed Peder Madsen Hesselholt, og efternavnet viser, at han havde relation til gården. Er sandsynligvis født der.

Mads Pedersen fik altså gården i fæste og blev senere en fri bonde, nemlig da han i 1798 købte den af Cathrine Holm Ferslev. Han giftede sig d. 21. september 1783 med den syv år ældre Maren Pedersdatter fra Skagen. Man ved fra kirkebøgerne, at Maren er født 18/6 1750, og fra Lundholm Sørensens anearkv, at hun levede i 2. ægteskab med Mads Pedersen.

Gårdens historie er, som det gælder for talrige andre gårde på egnen, ganske dramatisk, idet bygningerne gentagne gange blev ofre for sandflugtens hærgen og muligvis mere end én gang måtte brydes ned sten for sten og genopbygges på et andet og sikrere sted. Indtil 1804 lå den, ifølge min farfar, lidt uden for Hulsig, og herfra flyttedes den efter en voldsom storm, som ødelagde alt, til Hulsig by. Her troede man sig sikker, og det var man jo også for

sandet, men ikke for vandet. Navnet Hulsig betyder nemlig ”en hul sig”. En ”sig” er en lavtliggende hulning i landskabet. Og i perioder med megen nedbør eller med pludselig tøj efter en streng snevinter kunne der indtræffe store oversvømmelser i et landskab af den type, og en sådan naturkatastrofe ramte rent faktisk den lille by i 1872, hvor mange gårde stod under vand og flere af husdyrene druknede. Derom senere.

Mads Pedersens søn, Jens Madsen, overtog gården efter sin far, og han fik ikke selv børn, men i 1855 solgte han Hesselholt til sin søstersøn Lars Jensen, der er min oldefar. Lars, som senere fik tilnavnet ”Vesterla’s”, var søn af en fisker i Højen, Jens Svendsen, og hans mor, Kirsten Marie, var datter af ovennævnte Mads Pedersen på Hesselholt.

I de næste generationer knyttedes der ægteskabsforbindelser på kryds og tværs af gårdene. Hvis der ikke findes et passende parti på familiefrenten, hjemføres ægtefællen fra en af de lokale gårde. Bogen vil først og fremmest fortælle familiehistorien, men med tråde ud til andre dele af det lille samfund. Min onkel Lars Hesselholt kalder i sit lille erindringskrift *Hulsig-minder* Hulsig for ”én stor familie”. Ja, det var den både i egentlig og i overført betydning.

Naturen og Menneskene.

Og nu til de store naturdramaer, der strakte sig over flere århundreder. De vildeste sandstorme og stormfloder rasede på egnen i det, man undertiden benævner *Den lille Istid*. Den strækker sig fra begyndelsen af 1600-tallet og et stykke ind i det 20. århundrede. I denne lange periode var klimaet mere ekstremt end det er i dag, og vintrene var koldere og længere, og navnlig i den nordligste del af Danmark var det ofte noget af en bedrift blot at overleve i en natur, der gang på gang truede med at udslutte beboerne. Men mange holdt ud, de kæmpede for livet og blev på egnen, og de blev måske af den grund en sær blanding af hårdføre individer og sårbare eksistenser.

I de gamle tekster, hvor man ikke var så bange for at generalisere og derfor undertiden slumpedede til at sige noget rammende, finder man mange morsomme beskrivelser af disse de nordligste danskere. Helt tilbage i Erik Pontoppidans *Den danske Atlas* lyder det sådan her (side 200):

Vist er det, at Vendelboerne altid har været et kiekt og stridbart Folk, (...) i gamle Dage ogsaa et hart og selvraadigt Folk, som ikke taalte nye Paalæg.

Jeg vil for morskabs skyld citere et andet og meget nyere eksempel på disse folks karske væsen: Det drejer sig om den unge højskolelærer Edvard Jensen, der i begyndelsen af 1900-tallet skulle tale til et stævne i Horne.

Han vidste jo nok, at Indre Mission havde et godt tag i egnens fisker- og bondebefolkning, og han begyndte da også nok så fromt med at sige trosbekendelsen, men da han kom til: "Nedfaren til Dødsriget," bemærkede han, at der blev stor uro i salen. Han skulle have sagt *Helvedet*, skulle han, og ikke pakke den barske sandhed ind i en sådan sødladen dødsrigesnak! Han skriver følgende: "*De første bænke var tæt besat med gamle fuldskæggede gubber i blaat vadmelstøj og træsko. Det var dem, jeg havde hørt omtale, og som jeg var bange for. Til at begynde med syntes jeg, de saa ud til allehaande. Ganske klart var det i hvert fald, at de godt kunne tænke sig at brænde en kætter af, inden de gik hjem.*" Og senere lyder det fra Jensen: "*Da mødet var forbi, omringede de mig. "Nu er det ude med dig Jensen," sagde jeg til mig selv, "du blev altsaa 26 aar alt i alt."*"

Der lagdes da også godt og grundigt i kakkellovnen, da den stakkels foredragsholder senere blev budt på kaffe og kager og en "snak".

Som nævnt havde folk i den nordligste egn af landet måttet leve i isolation, omkranset som de var af sandmiler og hav til alle sider og prisgivet en natur, der i lange perioder gjorde dem livet surt og holdt dem fangne på bostedet. Sådan havde det været i mands minde. Men ikke altid.

Der var en tid, hvor Skagen Odde lyste med sin store diversitet af løvtræer og et væld af planter bredt ud over frodige, grønne enge. Klimaet var mildt, og rundt om blinkede de smukkeste blå søer forbundne med brede, snoede åløb. Det rene paradys.

Men så nydeligt artede landskabet sig kun de første århundreder, efter at byen og egnen var blevet beboet. Klimaet ændrede sig dramatisk, og ødelæggelserne begyndte, og lidt efter lidt tog de fart.

I 1100-tallet fandt den første bebyggelse i Skagen og Højen/Gammel Skagen sted, og omkring 1400 rejstes den imponerende Sct. Laurentii Kirke, og i 1413 fik byen købstadsrettigheder, og egen latinskole blev det til i 1549. Det var en storhedstid for alle i og omkring byen.

Men klimaet forandrede sig som sagt til det værre, og menneskene gjorde deres til at ødelægge den sårbare natur: de drev rovdrift på klitbevoksning og skov og gjorde livet let for sandflugten og svært for menneskene. I løbet af 1500-tallet og langt op i 1800-tallet hærgedes byen og landsognet, især om vinteren, af sandflugt og stormfloder. I 1568 forliste 350 skibe ved Skagen. I 1593 blev 14 gårde revet bort af vandmasserne, og i 1595 raseredes 25 gårde af en voldsom sandstorm.

Skagen sandede til, og landsognet fulgte med. Det lille sogn forvandlede til en gold ø midt i et inferno af stormfloder og sandstorme. Her findes vel den væsentligste årsag til, at folk blev mere og mere indgifte i det lille samfund, hvilket ikke styrkede den mentale sundhed, og resultatet blev da også et folkefærd med ikke så få ”tværingere” og ”særingere”.

Det barske liv i afsondrethed fik imidlertid også ende og det endda temmelig brat, idet man omkring midten af 1800-tallet iværksatte effektive sandflugtsdæmpende foranstaltninger, og samtidig skete der det, at en lang række kunstnere ”opdagede” Skagen. Digtere og malere strømmede til, og senere fulgte en broget skare af velhavere. En uspoleret befolkning og en vild natur, tænkte de og fandt det alt sammen såre romantisk.

H. C. Andersen var en af de første, der vovede sig den ubekvemme vej til Skagen. Efter en lang rejse til eksotiske lande

kom han på den idé, at han ville se Jyllands nordligste kyster og på nært hold studere disse egne barske og dog jomfruelige natur med dens vilde indfødte, disse mærkelige ”havgasser”, som man kun havde hørt om.

Og hans glæde og forundring ville ingen ende tage, da han efter store strabadser omsider nåede til toppen af Danmark. Her mødte ham en verden, som var lige så fremmedartet og gådefuld som den, han havde fundet i fjerne riger. Hans rejseindtryk blev publiceret i ”Folkekalender 1860”, og sådan her lyder indledningen:

”Vi ville besøge denne ”Danmarks Afkrog”, Sandørkenen mellem to brusende Have, Byen, som ikke har Gade eller Stræde, høre Maager og Vildgæs opfylde Luften med Skrig hen over de bevægelige Sandklitter og den tilfygede Kirke. Er du Maler, da følg os herop, her er Motiver for Dig, her er Sceneri for Digtning; her i det danske Land finder du Natur, der giver Dig et Billede fra Afrikas Ørken, fra Pompejis Askehøider og fra de med Fugle omsvævede Sandbanker i Verdenshavet.”

I det følgende vil vi bevæge os ind i fiktionens verden, for det er gennem en række fortællinger, at jeg vil forsøge at puste liv i de for længst afdøde og deres små og store bedrifter. Alle de personer, som optræder i bogen, er autentiske på den måde, at de faktisk har levet og virket i Hulsig og omegn. Der vil være en navneliste bag i bogen som en hjælp til at holde rede på de personer, som forfatteren er i familie med. De samme navne går igen i hele perioden. Heller ikke *navne* skulle trænge sig ind udefra. Det er symptomatisk for egnen, at navne kan skrives på mere end én måde: Karl er med K i nogle tekster, i andre er med C. Det kan forvirre, når der ét sted står Ane, og det er den samme, som benævnes Anna eller Anne et andet sted. Krøgh eller Krøg. Trane eller Thrane. Kirkebøgerne har én stavemåde, folketællingerne en anden, gravstenene en tredje – men det er altså samme person.

Man kan i den fiktive del af bogen naturligvis ikke ”tage personerne på ordet,” for ordene er jo for længst borte, og jeg må nødvendigvis gendigte hvert eneste af dem.

Dertil kommer det rent sproglige. Bogen er skrevet på almindeligt nudansk, og de gamle talte jo et andet sprog. Og ganske vist behersker jeg vendelbomålet til husbehov, men jeg tvivler på, at mine læsere gør. Så derfor. Men på den anden side: kun få læser f.eks. Jane Austen på engelsk. Så en oversættelse går nok også an her.

Så er der de historiske fakta. Her har jeg bestræbt mig på at tale sandt, og er der unøjagtigheder, så skyldes det enten min ukyndighed eller min tro på fantasiens ret. Aldrig ond vilje.

Men nu kommer vi til det vigtigste:

Når det drejer om de gamle Hulsigboeres sindelag og hele indre liv og væsen, så føler jeg stærkt, at jeg er på hjemmebane. Vi er i bund og grund rundet af det samme råstof – eller rettere af det samme Rå Stof. Jeg kender deres særheder, deres hårde facade, deres urokkelige stædighed, men også deres særlige lune og underpillede humor, og ikke mindst deres varme og skrøbelige sind. Og jeg indrømmer blankt, at jeg holder af dem.

Det er mit håb, at læserne også vil holde en smule af de gamle Hulsigboere. De har levet engang og i en barsk verden, og den har præget dem, og nu og da har den knækket dem, men aldrig frataget dem stolthed og værdighed.

Kapitel 1

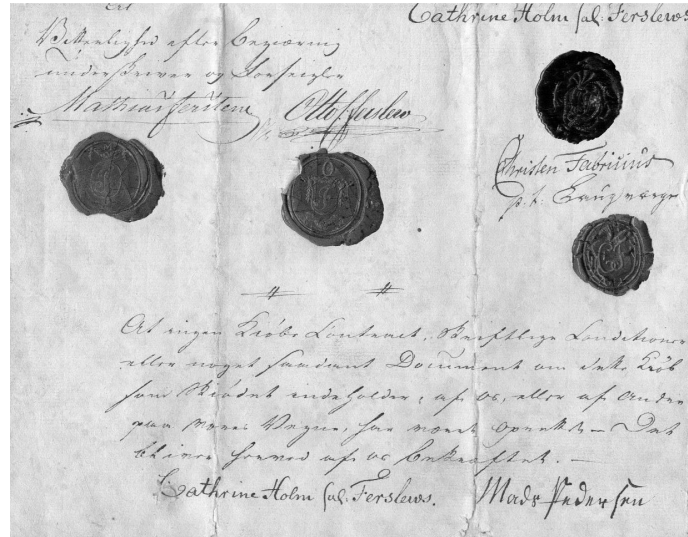
Hesselholt 1804

Sandstorm

Hesselholt har ligesom de øvrige Steder i Skagen Landsogn været Fæstested til daværende Ferslev Gaard i Skagen. Ifølge Skøde af 11. Juni 1798 blev Hesselholt, som da havde 5 Skp. Hartkorn Ager og Eng, efter skede Moderation i sin Tid formedelst Sandflugt, solgt af Cathrine Holm, Enke efter afgangne Byfoged Hans Christopher Ferslev i Skagen for 190 Rdl. til Mads Pedersen, som havde Stedet i Fæste. Omtrent Aar 1804 flyttede Mads Pedersen Stedet, som da laa ca. 250 Favne Nordvest fra, hvor det nu ligger, for Sandflugten.

Kortfattet Skildring af Gaarden Hesselholt i Skagen Landsogn, Janus Jensen Hesselholt d. 1. Januar 1888.

Herunder ses et udsnit af det dokument, der markerede min tip-tipoldefars overgang fra fæstebonde til selvejer. Dokumentet er udstedt i Skagen d. 11. juni 1798. Heri bekræftes det, at gården Hesselholt overgår til Mads Pedersen, som skal betale 190 Rigsdaler til Cathrine Holm og hendes arvinger.

Den forårsmorgen kunne Mads ikke åbne døren til gårdspladsen. Hele natten havde han og Maren ligget vågne, mens de lyttede til stormen, hvordan den fór langs rålingens lave mure og rundt om hushjørnerne og ruskede i stråtaget og kylede favnfuld på favnfuld af stenede sandkorn mod ruderne, hvor de ramte med små, skarpe smæld. Og han lå og tænkte på sine dyr, om de var rædde derude i stalden, om de stod og brølede om kap med stormen, og hans tanker fløj fra gården og ud til agrene, og han syntes, at han kunne se dem krympe sig under pisken, mens sandet svirpede hen over dem og hastigt dyngede dem til. Mark efter mark kværkedes derude, og han kunne intet stille op.

Omsider gled han ind i en halvdøs, hvori det forekom ham, at de mange spredte lyde forenedes til én eneste skinger tone. Det var dødsenglene, der hylede deres undergangsviser, mens de jog hinanden rundt og rundt, så om ét hushjørne, så om et andet og hen over de nytilsåede marker, hvor de golde sandkorn kvalte alt spirende liv.

”Hører du?” hviskede han fra sin søvnhule og lagde armene tættere om Maren. Hun skuttede sig, som var der kulde i hans favn.

Han var vågnet med et sæt og havde sat sig over ende i alkoven og stirret ud i den mørke stue og vantro lyttet til stilheden. Kun ganske få lysstråler fandt vej gennem det eneste vindue, der ikke var en mørk flade, dækket af sand.

Mads havde baksset med døren i evigheder, syntes han, og bag ham stod Maren og forsøgte uden held at slubre gråden i sig, den strømmede ud over alle bredder og endte i en hylen som fra en fjern ulv. Lyden borede og sled i hans øren, men han kunne og ville heller ikke standse den, for den var rimelig, tænkte han, kvindfolk kunne altid tude sig til rette, og selv havde han mest af alt lyst til endelig at give slip og falde i tråd med jammeren og brøle sin afmagt ud mod fjenden. Eller mod Gud, tænkte han og gjorde sig hård, mens han flåede i klinken, til det værkede i håndfladen. For måske var det alt sammen en himmelfalden straf, som man havde fortjent og derfor lydigt måtte bøje sig for. *Ske din vilje*, mumlede han.

Himmelfalden? Ordet lå og skar i ham. Nej, sådan kunne det ikke være. Han var kaldet til at være bonde og dyrke jorden, og man behøvede blot kaste et blik i den store dragkiste, på hvis bund Herrens velsignelse havde samlet sig. Og havde han måske ikke både ofret og bedt og gang på gang også følt Herrens miskundhed lyse over sit liv, når laderne blev fulde og dyrene trivedes og børnene levede? Jo vist havde han. Skulle han så give slip nu? Nej. Den gård, som han havde kæmpet for hele sin ungdom som fæstebonde, kunne han som fri bonde umuligt overlade til en natur, der revsede imod al rimelighed. Og som var så inderlig gudsforladt. Nej. Han var ingens træl, og han måtte vriste det fri, der var hans, tænkte han med hovedet lænet mod dørens ru fjæl.

Han løftede sit hoved og så sig om i stuen, lod blikket dvæle ved det smukke standur og glide kærtegnende hen over de malede og smukt udskårne møbler. Hans ejendom.

Og så var der børnene. Anna var allerede afsat til en bonde i Sørrig, som ejede et boelsted med tilliggende marker og så langt

inde i landet, at sandflugten aldrig kunne true det. Sønnen Jens var 17 år, og han skulle overtage gården til sin tid, og det var først og sidst for hans skyld, at Mads måtte befæste sin ejendom og holde ud, til han segnede. Drengen skulle ikke arve et fallitbo. Så var der Kirsten Marie og Mette, begge børn endnu, men også dem var der sørget for. De skulle giftes. Naturligvis. Og han havde udset sig to fiskere i Højen, brødrene Jens og Niels Svendsen, dygtige karle, der styrede mod selvstændighed og egen båd. De var tilmed i familie med Maren, og også det talte. Man skulle ikke gerne sprede sine frø på fremmede agre.

Nu kom Jens tumlende med forsovede øjne og stillede sig ved hans side. Mads vendte sig halvt om mod ham.

”Det hjælper ikke stort”, sagde han mat i stemmen og slog en sidste gang næven mod den lukkede dør, men Jens pegede tavs op mod den kun halvt tilsandede rude. Mads nikkede blot. Og det tog ingen tid for drengen, så havde han lirket vinduet op, så han kunne mave sig igennem, og mens han kravlede ud, rislede sandet ind og lagde sig til rette på bord og bænke. En tid hørtes kun lyden af de silende sandkorn, men så brødes stilheden af en skovls ivrige skraben. Nu lirkede Jens forsigtigt ved klinken og havde held til at åbne døren så meget, at Mads og Maren kunne klemme sig ud gennem den smalle sprække.

Udenfor blev de stående en tid. Ubevægelige. Og i chok ved synet af den raserede gård. Overalt på stenpikningen lå bunker af strå, og rundt om dem var allehånde løsøre kylet hulter til bulter af stormen og anbragt lige der, hvor den havde sluppet sit tag. Mads løftede blikket. Overalt på tækningen grinede sorte huller frem.

For enden af laden var den halve gavl blæst ind. Den anden halvdel hældede hjælpeløst, tynget af en grå, smudsblandet sandbunke, der var føjet sammen og nu trykkede sig mod den, så den syntes at kunne bryde sammen hvert øjeblik.

Stormen var omme nu, og der rørte sig ikke en vind. Stilheden fyldte dem med uhygge, som var det stilhed før stormen og ikke efter. Ingen mælede et ord, de stod tæt sammen, ludende mod hverandre. Kirsten Marie og lille Mette var vågnet og havde sluttet sig til dem, og begge pigerne knugede om deres mor, som frygtede de, at hun også kunne bryde sammen.

Maren gjorde sig nænsomt fri af børnene, der kiggede forskræmte på hende, mens hun bøjede sig forover og lod armene dingle. Mads så på hende og tænkte foruroliget og for første gang, at hun var blevet slemt ældet, så indfaldent og gråt hendes ansigt var, og læberne, der sluttede som et rynkebånd om de tandløse gummer. Og hendes krop, hvor var den mager og senet, og de slappe arme hang som visne stilke, der tørstigt strakte sig mod jorden. Det ærgrede ham, at hun skulle stå der og så modstandsløst søbe ulykken i sig, som var det en giftig suppe, han serverede for hende. Selv havde han ikke mere lyst til at jamre; en ny følelse murrede i ham, en vrede, der piblede frem og lagde sig hærdende om sindet. Han trak vejret dybt ind og så op mod himlen. Hævn, tænkte han. Og handling. Det var rimelige krav. Han fnøs som en olm tyr. Pludselig blev Mads' protest overdøvet af høje brøl, blandet med en hests vrinsken.

”Dyrene!”

Han styrtede hen til stalden og flåede døren op. Indenfor var der næsten mørkt. Sandet på nordsiden havde lagt sig som høje klitter, der dækkede for alle vinduerne. Et par steder havde stormen slynget småsten og sand så hårdt mod ruderne, at de var blevet knust, og sandet havde uhindret kunnet fortsætte ind i stalden, hvor det havde lejret sig i banker om køernes hove. Hestene stod ved den modsatte mur og kunne ikke nås af det silende sand. De stampede uroligt på stedet, som anede de, at en fare nærmede sig. Sandet fortsatte med at hobe sig op om køernes ben, og de forsøgte nervøst at trippe sig fri.

Det var blevet sent, og mørket var allerede begyndt at samle sig i alle kroge, da den lille familie vendte hjem fra markerne og tumlede ind i rålingen, hvis ruder nu var skovlet fri for sand, så den sidste rest af rødme fra den synkende sol kunne trænge ind og lægge et rosa skær over de trætte mennesker og deres indbo.

Så dødsens udmattede var de, at de end ikke orkede at snakke sammen. Ikke fordi de havde for vane at slå om sig med ord, men enkelte sprang der jo jævnlige mellem dem. Nu var de tavse, og uden en lyd spiste de det flæsk, Maren skar af til dem og drak den varme te, som hun havde kogt på anis.

”Du er en gæv pige, bette Mette,” sagde Mads pludselig og med en uvant mildhed i stemmen, og ordene kom så overraskende for dem alle, og var så sære i deres betydning og betoning, at de holdt op med at tygge og gloede på ham, som havde de ham mistænkt for at være forstyrret i hovedet.

”Jeg ville blot sige, at denne dag ikke er en dag som alle andre,” sagde han langsomt og højtideligt. Han rømmede sig og så på dem med et glimt af kærtegn i blikket.

Den stemme, det blik og de ord. Det gav alt sammen ingen mening, syntes Maren og svarede da også kun med et hovedkast, mens børnene fik travlt med at proppe sig med flæsk og glo ned i den ru bordplade.

”I har grædt i dag,” fortsatte Mads alvorligt, mens han hævede stemmen, ”og vi har brugt alle vore kræfter, selv du, bette Mette, har slidt som en voksen.” Han gjorde en pause og rakte lidt tøvende en hånd over mod pigen, der forskrækket trak begge sine til sig. Så fortsatte han og denne gang med fasthed i stemmen: ”Men sådan vil jeg ikke, at det skal fortsætte. Det var det, jeg ville sige.”

Jens kiggede forlegent på ham. ”Hvad mener far? Vi kan da ikke standse sandet.”

”Nej, bette Jens, det kan vi ikke.”

”Mener far da, at vi skal flygte?”

Jens turde ikke hæve stemmen, det var næsten en hvisken. Han havde set andre familier give op og forsøge sig med et nyt liv i Højen eller i Østerby og enkelte i Vesterby. De fleste var blevet fiskere, og tanken om at leve hver dag i tæt samvær med det slibrige hav fór gennem ham med et strejf af rædsel. Ville far virkelig, at de skulle opgive jorden? Han vidste godt, at far var i færd med at afsætte pigerne til nogle fiskere i Højen, som de langt ude var i familie med. Stakkels tøser. Men *han* var ikke til sinds at blive fisker og trælle alle sine dage på havet. Han var og blev bonde. Og hvad med gården? Kunne den så få lov at ligge hen som et lig i sandet, strittende med sine splittede skeletdele. Som alle de andre forladte og ribbede huse, der efter hver ny storm stak deres halvrådnede spær og ruinbrønde op af sandet.

”Vi må se i øjnene, at gården er ødelagt, og markerne står heller ikke til at redde. Ikke denne gang,” sagde Mads.

”Men far, vi kan vel samle tang på stranden og lægge ovenpå sandet og hente ny jord i dobberne derude på heden,” trodsede Jens med en stemme, der var helt ny og fik far til at trække øjenbrynene op og så alligevel forsøge sig med et smil, der fik drengen til nervøst at snakke videre.

”Jamen, far, det har vi da gjort før. Og nu vil far, at vi skal give op.”

”Give op! Aldrig!”

”Hvad ... hvad mener far så?”

”Forrige år var der kun få storme, det husker I vel? og vi fik laderne fulde, og vore køer blev fede derude på markerne. Og al den mælk.”

”Ja, far, men i år bliver det ikke sådan.”

”Det er så sandt, min dreng.”

Min dreng? Og denne venlighed. Det var forkert, tænkte Jens og mærkede frygten murre i sindet, for hvad gik der dog af far? Hvornår havde han sidst talt til ham med en stemme som honning og pisket fløde? Aldrig! Og så det smil. Det var grumt at se på.

”Det er nu, vi skal vise, at vi fra *Hesselholt*, vi giver aldrig op.”

”Jo ... men ...?”

”Aldrig!”

Nu råbte Mads ligefrem, og pludselig rejste han sig fra bænken og rakte sine knyttede næver op mod de lave loftsbjælker. Børnenes øjne begyndte at flakke, mens Maren trak sit forklæde op over hovedet, som om hun på den måde ville undgå at se sin mand gå amok. Men Mads blev stående med sitrende næver, og ganske uvarslet hamrede han dem op mod bjælkerne, som om han ville gøre skade på sig selv. Mette begyndte at klynke, mens de to store faldt en smule til ro. Nu lignede deres far sig selv. Gik bersærk. Det var vel ikke noget nyt. Sådan var han jo, og det gik hidt og hurtigt ud over et eller andet i nærheden, og derpå faldt han som regel til ro. Lige nu var vreden rettet mod loftsbjælkerne og herregud, de holdt jo nok. Og ganske rigtigt, nu satte Mads sig lige så hurtigt, som han havde rejst sig, og lod de knyttede næver falde til ro på bordet foran sig. Han faldt selv til ro, mens han så fra den ene til den anden og nu igen med det sære smil på læben.

”Maren!” kaldte han, og hun tittede frem bag forklædet, men holdt det stadig op foran sig.

”Vi har penge på kistebunden og en god klat jord i Hulsig, det ved du,” sagde han.

”Ja, Mads.”

”Og vi flytter.”

”Flytter, jamen Mads! Hesselholt har jo ligget her al den tid, jeg husker, og ... og ... hvordan?” Maren rystede på hovedet, så de tynde, grå tjavser dinglede fra side til side.

Det var, som om Jens med ét vågnede op, han fik farve i kinderne, og øjnene lyste, som ville de sige, at hans far var akkurat så uovervindelig, som en Hesselholt skulle være, og at der ikke var nogen grund til at fortvivle med ham bag ploven. De kunne give fanden i sandet og al dets hærgen. Det var jo for pokker sandet, der flygtede og ikke dem.

”Men sandflugten, den kan vel finde os i Hulsig. Det er dog ikke farligt langt borte,” kom det ængsteligt fra Maren.

”Hør nu, Maren, sandet er jo ikke ude efter *os*, og til Hulsig kommer det aldrig.”

”Kan man nu også stole på det?” sukkede Maren.

Hesselholt

Kapitel 2

Højen 1826

En fiskerfamilie

Far var den stærkeste i verden, og der fandtes ikke det, der kunne knække hans vilje, og ingen storm kunne være så voldsom, at den kyste ham indendørs. Den kunne hyle ham lige ind i ansigtet, uden at han så meget som blinkede med øjnene. Som en trold var han og sikkert iført troldemandsskind over det hele, og så havde han tilmed et tætvoxende skæg, der strittede til alle sider, som om det var groet op i ansigtet alene for at beskytte det mod vejr og vind.

Og en nat, hvor vinden var løbet løbsk og stormede ustyrligt hen over hav og land og månen skinnede klart på himlen, havde han purret Lars og klædt ham i det varmeste tøj, der fandtes i huset og endda krænget sine egne valkede hoser op over drengens tynde ben. Og sådan viklet ind og snøret til havde far slæbt ham med sig ned gennem klitterne og helt ud til det frådende hav, og det selv om Lars gispede og sprællede som en fisk, der var kylet på land. Vinden piskede det løse sand op og fyldte luften, og det føltes som issplinter mod kinderne og stak i øjnene, og Lars havde ikke noget troldeskind at dække sig med eller skæg at skjule sig bag.

I strandslugten var der en smule læ, og her standsede far op og knugede drengen tæt ind til sig, mens han pegede ud mod det buldrende hav og en strandbred, som bølgerne var i færd med at slubre i sig, så der kun blev levnet en smal strimmel helt inde under klitterne, og selv den brækkede bølgerne hen over i et forsøg på at fortære også den sidste rest af strand.

”Hør nu, knægt! Derude er der folk, som lever på havet hele deres liv. Og lige meget, hvor vildt det ter sig, så sejler de videre. For de er ikke bange for noget.”

Han gjorde en lille pause, så fortsatte han: ”Og det er vi heller ikke. Forstår du det?” Han råbte de sidste ord, som var han ræd for, at blæstens og bølgenes larm skulle overdøve dem. Og da han samtidig snurrede Lars en halv omgang og stirrede ham lige ind i øjnene, var det let at se, at han ikke følte sig ramt af stormens piskesnert som andre dødelige. Hans ansigt var mejslet i sten, og ikke en mine fortrak sig, og drengen følte en isnende skræk suse gennem kroppen. Han rystede på hovedet, for ligefrem åbent tilstå sin frygt gik aldrig an.

”Endnu er du for bette og skravlet, men næste år følger du med, når jeg går strandvagt.”

Lars bed sig i læben og nikkede ivrigt. Det kunne han godt. Næste år skulle han nok sørge for at være stærkere end nu og meget større. Det lovede han sig selv og følte sig allerede en smule roligere ved tanken om sin vordende muskelstyrke.

Vejen hjem havde været smertefri, skønt vindstødene gang på gang væltede ham over ende. Men vinden kom bagfra nu og var nok lumsk og uberegnelig, men den bed ikke mere i hans kinder, og den kydede heller ikke sandsplinter i øjnene på ham. Og han skulle ikke gå strandvagt denne vinter, det havde far lige lovet, og næste vinter lå uendelig langt ude i fremtiden.

Så stærk som far blev han nok aldrig, for det kunne ingen blive. Far havde engang løftet en stenbænk med tænderne, den historie havde børnene hørt ham fortælle så tit, og hvis den ikke var sand, så var far en løgnhals, og det kunne han umuligt være, for han var klitfoged, og det betød jo, at han var hævet over alle de andre fiskere.

Vinteren trak i langdrag og endte med at blive den hårdeste og længste i mands minde. Langt ind i april vedblev frosten at bide sig fast i hav og på land, og først da vinden endelig gik i syd og blæste varme op over landet, begyndte isen at bryde, og nogle dage efter skvulpede den første blå strimmel vand frem helt inde ved strandkanten, og fiskerne flokkedes for at se, hvordan gabet

blev bredere og bredere for hver dag, indtil havisen omsider knækkede og forvandlede til hvide øer spredt ud mellem hinanden så langt øjet rakte. Der kom liv i de blege ansigter, nu kunne det ikke vare så farligt længe, før der igen kunne fiskes og livet fortsætte for fuld blus.

I ugevis havde folk sultet, ikke kun i de usleste hytter, nej, vantrivslen og hungeren havde bredt sig til hvert eneste hus i det lille fiskerleje. Selv hos klitfogedens var det kommet dertil, at de snart ikke vidste, hvorfra de skulle skaffe mad og brændsel. De armeste havde søgt hjælp hos præstens og degnens, enkelte var sågar mødt op hos byfoged Lund i Skagen, men ingen af de steder kunne Jens Svendsen og Kirsten Marie godt henvende sig. De var ikke fattige.

”Vi skal klare os selv,” lød det evige omkvæd, hver gang Kirsten Marie forsøgte at overtale Jens til i det mindste at forsøge sig hos købmanden og prøve at få en smule på klods.

”På klods! Jeg har aldrig hørt magen til snak.”

Den dag, isen begyndte at bryde, var også de sidste tørrede og saltede rokker og isinger fortæret, og der lå kun en bunke runkne kartofler tilbage i udhuset, og efter det sølle aftensmåltid foreslog Kirsten Marie, at de skulle gribe til den sidste udvej. Familien i Hulsig. På Hesselholt var der aldrig mangel på flæsk eller fisk, så meget var sikkert.

”Min bror kan gerne hjælpe os nu, Jens fik jo Hesselholt kvit og frit mod en sølle aftægt til de gamle.”

”Og en medgift til dig og din søster. Det glemmer du. Han skylder os ikke noget, og gik vi til ham, så gik vi tiggergang.”

”Det er familie, Jens!”

”Så ti dog, elendige skrælling! Skulle vi tigge nådsensbrød!” smældede det mod hende, og hun dukkede sig under de hårde ord.

”Ska’ vi så alle sammen dø og graves ned i isen og ligge der og fryse, til det bliver sommer, hvad far?” pludrede Lille Svend ubekymret. Han havde rejst sig fra sin leg i det fugtige gulvsand og kom nu ivrigt tumlende hen over gulvet med kurs mod sin far, der svarede ved at hæve armen og lange ham en ørefigen, der sang i stuen og sendte den fireårige omkuld på det hårde stengulv.

En tid hørtes kun Svends vrælen og Annes evindelige hosten. Den lille dreng sad midt på gulvet og rokkede frem og tilbage,

mens han hvinede som en gris på slagtebænken. Christiane på to år stavrede hen til ham og hengav sig i lutter solidaritet til en hylen, der lå et par toner højere end Svends. Storebroderen holdt brat inde og lagde sine korte arme om Christianes tynde krop. Så tav også hun.

Kirsten Marie sukkede. Hun kom på benene og halede de to små til sig, så dumpede hun atter ned på bænken og tænkte, at her sad hun nu med to sultne unger på skødet og en i maven, der, skønt den endnu ikke var i stand til at skringe sin hunger ud, sugede hende for de sidste kræfter. Og pludselig blev det for meget, hun gav efter og lod tårerne få frit løb, skønt ikke den mindste lyd kom over hendes læber.

Jens blev siddende lige stiv og tilsyneladende uberørt af hele postyret omkring sig og med et ansigt, der var knyttet i vrede, og nu vendte han sig om mod Lars og forsøgte at fange hans blik, som mente han, at den ældste søn vel i det mindste kunne yde ham en smule opbakning. Og Lars gengældte blikket, han nikkede og syntes, at fars ansigt slappedes en smule. Han ville til hver en tid stå last og brast med sin far, men han vidste bare ikke altid hvordan.

”I må gerne sende mig?” brød Anne tavsheden og holdt for en sikkerheds skyld begge hænder op foran ansigtet, men Jens slog ikke denne gang. Han vendte sig mod pigen og spurgte i en sær, blød tone, hvad hun mente. Sende hende? Jamen ...

”Ja, far, jeg er 15 år, og det er rent for galt, at jeg stadig går herhjemme. De kan få mig på Hesselholt for noget sul og mel og en sæk kartofler.” Hun lod hænderne synke, så holdt hun et klæde op for munden og forsøgte at holde hosten stangen, mens hun trodsigt så på sin far.

”*Dig* kan vi jo ikke sende,” mumlede Jens utilpas og vendte sig fra hende.

”Men *jeg* er rask.”

Maren Kirstine rejste sig fra bænken og trådte ud midt på gulvet med en hast, som var hun allerede på vej væk. Jens så på hende.

”Ja far! Mig kan I gerne sende, og uden at det skal koste onkel Jens så meget som en skilling.”

”Vi sender ikke ukonfirmerede børn ud at tjene. Det har vi aldrig haft behov for i vor familie.”

”Nej, men det har vi nu,” afskar Kirsten Marie ham og tørrede sine øjne med snippen af forklædet.

”Lad os bie nogle dage.”

”Bie på hvad?”

”Jeg tager på havet i morgen,” sagde Jens.

”På havet ... men det kan du da ikke. Isen har knap nok løsnet sig, og endnu ligger der bjerge af opskruede skosser overalt. Det er jo livsfarligt.”

”Ja,” sagde Jens kort. Der var stille en tid, så fortsatte han.

”Men jeg har snakket med de andre, og jeg har fået tilsagn både fra bror Niels og Thomas Thrane og Niels Ottesen.”

”Ottesen, det gamle liv.”

”Vi har tænkt at læsse jollen og garnene på en vogn og køre det hele over til Kattegatsiden, hvor der allerede er gang i fiskeriet.”

”Jamen, derovre ligger isen vel stadig fast. Med den vind vi har.”

”Ja, den ligger fast, men den kan bære. Endnu. Og ude ved randen er der åbent hav, siger de. Og nu blæser det ikke så farligt mere, så hvis blot vinden fra sydøst varer ved, så skulle vi mangeligt kunne skubbe jollen over den faste is og ud på det åbne hav.”

Kirsten Marie fik igen tårer i øjnene, men hun sagde ikke mere, for hvad kunne det nytte?

”Jamen, hør nu, bette Kirsten Marie, det jo ikke første gang. Det her har vi jo prøvet før.”

”Ja, det har rigtignok mange prøvet før, og næsten ligeså mange har mistet livet ved den prøvning.” Hun var pludselig mere vred end ked af det.

”Vi er fiskere. Vores liv er truet hele tiden. Men vi er ikke kællinger, der sidder og hænger i kakkelovnskrogen, mens vi lader sulten pine livet af vores børn,” sagde Jens, og Kirsten Marie krympede sig.

”Det er *jeg* heller ikke”, mumlede hun.

De tog bestik af vejret, da de mødtes i den tidlige morgenstund, snusede op i den friske vind, som kunne de veje enhver forandring, og vist var det blæst op, men ikke noget af betydning. De *måtte* på havet. Det trak i dem. Og de kunne ikke stå imod.

Uden for Jens' hus hentede de garnene, der var lagt sirligt til rette aftenen forinden. Nu gjaldt det jollen, som ganske vist ikke var af de største, men en firemands og tung og besværlig at læsse på en vogn, men ved forenede anstrengelser lykkedes det, og de fire fiskere løb ad Batterivejen mod Skagen om kap med hestene, der ikke havde været af stald i umindelige tider og nu villigt travede hen ad den støvede vej.

Sådan fortsatte de til Østerby, hvor der havde samlet sig små klynger af fiskere og andet godtfolk på den brede strand. Mange ville med egne øjne bevidne livets genopstandelse efter den lange vinter. Nu stod de så der og skutede sig i morgenkulden, enkelte af dem med brændevinsdunken i hånden, vinterens gode ven, som kunne kaste et slør af glemsel over selv den værste elendighed.

Hist og her kom fiskerkoner hyllede i store tørklæder og sorte sjaler trækkende med hver sin trillebør belæsset med garn, mens mange fiskere allerede var i færd med at bugsere de tunge joller helt ud til iskanten. Vestkystfiskerne hilste til højre og venstre, efterhånden som de passerede ned over stranden, og gamle Ottesen svingede sydvesten og råbte højt.

Skagenfiskerne grinede, de var tossede, de Højenfolk!

Det gik glat med at skubbe jollen ud på den knortede is og videre frem mod det åbne hav. Visse steder, hvor isflagerne havde løsnet sig og virkede skøre i kanten, måtte de standse op og skrå østover, indtil de atter fandt sikkert fodfæste på mere solide flager. Så var de ved randen, og foran dem strakte det åbne hav sig nogenlunde roligt, men dog med brækkede bølgeslag.

Rundt om dem lå andre joller, hvis mandskab allerede var i færd med at sætte deres garn.

”Vi skal længere ud.”

Jens grinede, mens han gjorde klar til at sætte sejlene. De spillede straks ud af den friske vind, og båden gled hastigt længere og længere væk fra kanten. Nu var stranden derinde allerede kun en grå stribe.

De kastede anker og satte garn og ventede og trak op og tog fangst ombord, og således fortsatte de hele dagen. Mændene lod hånt om tid og sted og fiskede, som de aldrig havde fisket før, og inden skumringen satte ind, havde de båden fuld. Ved deres fødder lå torsk og rødspætter og isinger mellem hinanden. Klask, klask, klask kom det lystigt fra halerne. En musik, de havde savnet så længe. Og de lo overstadigt og var nogle satans karle. Så blev de med ét stille. Jens hostede og så sig om. En pludselig flakken i blikket.

”Satans! Vi må ind nu. Det mørkner jo allerede,” sagde han, og de hørte alle tre den lille klang af frygt i stemmen, og først nu bemærkede de, at det var blæst op og at bølgerne slog hårdere og at vinden havde vendt og nu kom fejende stik nordvest og pressede dem udad, da de trak ankeret og halede det ind.

”For satan da også,” bandede Thrane, mens gamle Ottesen og Niels Svendsen fik travlt med at bjerge sejlene.

”Vi får gribe til årerne og ro som om vi havde fanden i haserne,” harkedede Jens og sendte sin skrå ud i de urolige bølger, der fik båden til at gyngede voldsomt.

Thomas Thrane spyttede i næverne og tog et fast tag om årerne. Også de øvrige satte sig til rette og tog ved. Nu skulle alle kræfter forenes i det ene mål at nå frelste i land, om så også blodet skulle fosse fra neglene. Og det lykkedes dem i begyndelsen at skyde en god fart, og inden længe var kystens gråblege bred i sigte.

Men inden de nåede frem til iskanten, begyndte denne at knække af i lange flager, der bevægede sig udad med kurs mod den lille båd. De første små isskoster skurede allerede mod stævnen, mens mændene desperat forsøgte at ro uden om de værste. Men flere og flere og stadig større flager havde nu revet sig løs og flød lige mod båden. Hvis de største af dem støder imod siden, vil båden splintres, tænkte Jens, men han sagde ingenting.

”Det går aldrig at ro længere ind!” råbte Thrane og trak sine årer ind i båden. De andre fulgte efter, og en stund sad de fire mænd som fastnaglede til robådens smalle sæder og så på hinanden. De var omringet af flager på alle sider, og det var en is, der faretruende hurtigt bevægede sig udefter og trak båden med.